

Politisk Kronik

2. halvår 1994

Lektor Lars Bille, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

1. Valgkampen

Hverken vælgerne, partierne eller medierne har i efterkrigstiden været forvent med på forhånd at vide, hvornår der ville blive afholdt folketingsvalg. Den ifølge Grundloven gældende maximumperiode på fire år for det siddende Folketing har sjældent været udnyttet. Anderledes i 1994. Her på sensommeren 1994 var uvisheden om, hvornår et folketingsvalg ville blive afholdt, nemlig blevet indskrænket væsentligt: valget ville blive afholdt i løbet af efteråret og definitivt inden den 12.12.1994.

Den politiske debat var derfor ved indgangen til efteråret i stigende grad præget af spekulationer om, hvorvidt valget ville blive udskrevet inden Folketingets åbning den første tirsdag i oktober eller først på det senest mulige tidspunkt. Oppositionen pressede på for at få et tidligt valg. Statsministeren replicerede indtil videre blot, at det ville blive afholdt på det rigtige tidspunkt! Dette, statsministerens trumfkort, ville han holde på hånden længst muligt. Denne datodiskussion blev der helt konventionelt brugt en del spalteplass på. Uanset det manglende kendskab til den eksakte valgdato havde valgkampen dog i realiteten været i gang længe. Og fronterne var efterhånden blevet ganske klart markeret, – og blev det yderligere på de sommergruppemøder, som det er tradition, at partierne afholder.

På Venstres møde i Ringsted den 5.8.94 fastholdt Venstres formand og statsministerkandidat Uffe Ellemann-Jensen, at valget ville komme til at stå mellem to klart markerede blokke: S-SF-RV contra VKZ. Og han erklærede sig godt tilfreds med, at der nu blev lagt op til klare skillelinjer i dansk politik efter mange år med konsensuspolitik. CD's og KRF's mange, efter hans mening, uklare meldinger, havde han ikke meget tilovers for. De skabte kun forvirring. Ingen tvivl om at Venstre stilede målbevidst efter et klart ideologisk betonet opgør, som ikke skulle forplumres af centerpartierne.

På det konservative gruppemøde den 10.8.94 tilsluttede partiets politiske leder Hans Engell sig utvetydigt denne opfattelse. Den eneste mulighed for et politisk systemskifte var, at vælgerne gav VKZ et klart flertal. Centerpartierne kunne der ikke bygges på, før de klart og utvetydigt meddelte, om de støttede en borgerlig regering eller ej.

Grundtonen i den forestående socialdemokratiske valgkamp blev anslået af statsminister Poul Nyrup Rasmussen på et sommerstævne i Tolne den 7.8.94. Trods et stigende pres fra det socialdemokratiske bagland om en tilnærmelse til SF erklærede Nyrup Rasmussen, at partiet ville fastholde regeringssamarbejdet med de tre små midterpartier efter valget, også selvom de ikke skulle få et flertal. Hovedbudskabet i hans tale var på den ene side at appellere til det traditionelle brede samar-

bejde, og på den anden side at Socialdemokratiet skulle føre en hård ideologisk kamp mod den »højrealliance«, der var skabt af VKZ, en alliance som efter hans mening kun kunne ses som et angreb på de bærende elementer i velfærdsstaten.

Grundpositionerne hos de tre store partier var således allerede afklarede inden valgkampen officielt var begyndt. Det gjaldt også for det ene af de tre små regeringspartier, Det radikale Venstre. Efter partiets sommergruppemøde i Kerteminde den 9.8.94 blev det entydigt fastslået, at partiet ville gå til valg på, at den siddende firepartiregering skulle fortsætte efter valget. Det håb, især SF'erne nærede om en åbning over for dem, blev klart dementeret. Den økonomiske politik skilte.

Den samme klarhed med hensyn til regerings-spørgsmål kan man ikke beskyldte hverken CD eller KRF for at have. De havde åbenbare og alvorlige positioneringsproblemer. Begge partier hævdede, at de befandt sig godt i det eksisterende regeringssamarbejde, samtidig med at de ikke på forhånd ville udelukke, at de også kunne/ville samarbejde med, eller oven i købet deltage i, en borgerligt ledet regering, hvis valgresultatet magede det således. CD's væsentligste budskab efter dets gruppemøde den 16.8.94 var, at CD for alt i verden ville forhindre, at yderfløjene i dansk politik, SF og Z, fik indflydelse. Det var fremfor noget dette forhold, som ville betinge partiets stillingtagen til regeringsdannelsen.

SF og Fremskridtspartiet var i realiteten overladt til de andre partiers nåde. Med de klare meldinger fra SD og RV var SF tilsyneladende kørt ud på et sidespor. Efter SF's sommergruppemøde i Nyborg den 11.8.94 udtrykte partiformanden Holger K. Nielsen ærgrelse over den klare afvisning fra de radikale, men ville ikke af den grund ændre partiets økonomiske politik. Han var overbevist om, at hverken CD eller KRF ville klare spærre-

grænsen, hvorfor SF ville komme i en sådan position, at SD og RV ville være tvungne til at imødekomme SF på væsentlige punkter, og det ikke kun dér, hvor berøringsfladerne i forvejen var gode. Det gjaldt også hele hovedsigtet i den økonomiske politik.

Fremskridtspartiet havde med flid i de senere år bestræbt sig på at blive opfattet af de borgerlige partier som et pålideligt og kompromisvilligt parti, der kunne indgå i et forpligtende samarbejde. Folketingsgruppen offentliggjorde den 5.7.94 en pjece »100 gode grunde til et VKZ-flertal«, hvori den på grundlag af en gennemgang af V og K og Z's programmer og erklæringer opregnede 100 konkrete punkter, der kunne danne grundlag for et regeringsprogram eller et samarbejde. Partiet var parat til at strække sig vidt for at imødekomme V og K. Men Fremskridtspartiets evindelige problem – den manglende evne til at opretholde intern ro og enighed – satte endnu en gang partiets troværdighed som en stabil samarbejdspartner på prøve. Den 5.8.94 meddelte partiets landsformand Johannes Sørensen, at han efter syv år på posten ikke ønskede genvalg på landsmødet i september. Den 7.8.94 udtalte Pia Kjærsgaard til Ekstrabladet, at hun positivt overvejede at opstille til den ledige post. Hvis hun blev valgt, ville hun hermed i endnu højere grad end tidligere have kontrol med partiet. Hendes valg ville også betyde et brud på partiets tradition for, at landsformanden ikke samtidig kunne være medlem af Folketinget. Hendes kandidatur udløste derfor omgående voldsom modstand, ikke mindst i folketingsgruppen. Johannes Sørensen udsendte en pressemeddelelse, hvori han erklærede, at han alligevel genopstillede. En åben magtkamp var under udvikling.

Grundet den forestående valgkamp blev der imidlertid hurtigt lagt et, skulle det senere vise sig, foreløbigt låg på konflikten. På et seks timers langt møde i folketingsgruppens

bestyrelse den 9.8.94 besluttedes det, at begge kandidater trak sig. Poul Lindholm Nielsen blev foreslået som kompromiskandidat. Pia Kjærsgaard havde lidt et nederlag. Hvem der sejrede var mere uklart. Det var i hvert fald ikke VKZ-muligheden, selvom både V og K erklærede, at striden alene handlede om personer og ikke om den politiske linie. Men den skepsis der var i borgerlige kredse over for samarbejdet med Fremskridtspartiet fik ny næring.

Endnu inden valgkampen officielt var begyndt, var dens hovedtema således fastlagt: En socialdemokratisk ledet regering med deltagelse af et eller flere af midterpartierne og støttet af SF, eller en VK-regering støttet af Fremskridtspartiet. Det afgørende nye var VK's satsning på at skaffe det rene borgerlige flertal, altså et flertal som ikke behøvede støtte fra noget midterparti. Denne hovedmodsatning holdt sig gennem hele valgkampen, men forholdet mellem partierne inden for de to konfigurationer udviklede sig forskelligt i løbet af valgkampen.

Den 24.8.94 fremlagde regeringen sit forslag til finanslov for 1995. I forslaget regnedes med en samlet udgift for statskassen på knapt 393 mia. kr. og en samlet indtægt på godt 347 mia. kr., altså et underskud på omkring 45 mia. kr., hvilket var et par milliarder mindre end det forventede underskud for 1994. Hermed ville statens samlede gæld i 1995 vokse til ca. 600 mia. kr. Hovedsigtet med forslaget var at understøtte det opsving der var i gang ved kun at foretage en meget beskeden finanspolitisk stramning.

Forslaget blev fremsat seks dage tidligere end oprindeligt planlagt, og det igangsatte for alvor rygterne om en tidlig valgdato. Disse rygter forstærkedes, da alle regeringspartierne på et møde den 25.8.94 gav statsministeren frie hænder til at vælge en valgdato, samt at CD udarbejde en »nødplan« for industri- og

samordningsminister Mimi Jakobsens hurtige tilbagerejse til Danmark, inden hun den 27.8.94 fløj på en ugelang rejse til Sydafrika sammen med danske erhvervsfolk. På et aftenmøde den 28.8.94 mellem Nyrup Rasmussen, Marianne Jelved, Jann Sjursen og med Mimi Jakobsen på en telefon fra hotelværelset i Johannesburg opnåedes der enighed om valgdatoen og om en fælles erklæring fra de fire partier.

Den 29.8.94 meddelte statsministeren på et dertil indkaldt pressemøde, at der ville blive afholdt folketingsvalg onsdag den 21.9.94. Han fremhævede, som det sig hør og bør, de positive ting, som regeringen havde gennemført og erklærede, at de fire regeringspartier var enige om, at der med den politiske linie regeringen havde lagt samt det fremsatte finanslovsforslag forelå et solidt grundlag for de kommende års lovgivningsarbejde. Han betonedes, at beslutningen om valgdato var truffet efter drøftelse med lederne af de tre andre regeringspartier og afsluttede med »for god ordens skyld« at understrege, at regeringen ikke var trådt tilbage. Den almindelige opfattelse var, at det hermed var blevet vanskeligere for oppositionen at spille på en intern uenighed mellem regeringspartierne.

Ved valget var der ni opstillingsberettigede partier, fire færre end ved valget i 1990. Foruden de otte, som i forvejen var repræsenteret i Folketinget, var det kun Enhedslisten, som havde formået at samle det i valgloven krævede antal underskrifter, hvilket i 1994 var 18.513. Antallet af opstillede kandidater var 940, heraf 278 kvinder, mod 1274 (398) i 1990.

Da valget var udskrevet fordi valgperioden var ved at udløbe, var der ikke i selve udskrivelsen, som det er tilfældet med »valg i utide«, et eller to på forhånd givne politikområder, der kunne danne et afsæt for valgkampen. Stort set alle emneområder blev derfor

inddraget: statens gældsætning, skatteproblemer, sygehuse, ventelister, ældrepolitik, flygtninge, miljø, dagpenge, EU, u-landshjælp osv., osv. Det kan være vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at overskue alle disse enkeltspørgsmål, at se præcist hvor og hvor meget partierne er ens eller forskellige. Derfor er der en tendens til at forenkle: skal alle disse spørgsmål og problemer søges løst med udgangspunkt i en socialdemokratisk/socialistisk ideologi eller med udgangspunkt i en borgerlig-liberal ideologi. Eller endnu mere forenklet: hvor meget skal det offentlige styre og hvor meget skal markedet styre? Det var i realiteten dette fundamentale spørgsmål, der udgjorde kernen i valgkampen. Hvem kunne samle et flertal bag sig og dermed erobre regeringsmagten og den deraf følgende kontrol over centraladministrationen. Bogstavkombinationerne blev derfor et dominerende tema i valgkampen.

Regeringspartierne formåede gennem hele valgkampen i alt væsentligt at bevare sammenholdet, med KRF som den mest usikre. Selvom Socialdemokratiet blev hårdt presset, fastholdt det med stedse stigende styrke, at det ville fortsætte samarbejde med alle tre midterpartier, og at SF ingen nævneværdig indflydelse ville få, endsige komme i regering. Godt ti år i opposition, fordi VK havde »erobret« midterpartierne, havde givet partiet en lektie, der huskedes. Og skulle der være en eller anden socialdemokrat, der glemte, blev de af CD konstant mindet om, at CD kun ville pege på Nyrup Rasmussen som statsminister, hvis han ville danne en regering af de fire nuværende partier. De radikale førte valgkampen udfra samme grundindstilling. Iøvrigt hjalp det givetvis meget på sammenholdet disse partier imellem, at VK på forhånd havde afskrevet midterpartierne og i stedet valgt at satse på VKZ-flertallet.

V og K's begrundelse herfor var dels, at midterpartierne havde bundet sig til en gen-

nemførelse af bl.a. skattereformen og arbejdsmarkedsreformen, reformer de to partier ville omgøre hurtigst muligt, dels at en socialdemokratisk ledet regering ville blive afhængig af SF. Kun et VKZ-flertal kunne ændre reformerne, forhindre SF's indflydelse og skaffe landet en borgerligt ledet regering. Rationalet var således klart og forståeligt nok. Men et sådant flertal fortonede sig mere og mere i de daglige opinionsmålinger efterhånden som valgkampen skred frem. En af de væsentlige årsager hertil var givetvis, at de tre partier havde svært ved at finde et nogenlunde fælles fodslag og dermed præsentere alternativet som troværdigt.

Den 30.8.94 fremsatte V og K et fælles forslag til finanslov for 1995 »På ret kurs igen«. Det indeholdt en betydeligere stramning af statens finanser end regeringens forslag bl.a. gennem en nedbringelse af statens underskud med ca. 10 mia kr. mere end regeringen havde foreslået. At regeringspartierne kritiserede forslaget var forventeligt, men at det ligefrem gav Pia Kjærsgaard kvalme, fordi det var »for smart – og for slapt«, var nok lidt overraskende, VKZ-perspektivets bæredygtighed taget i betragtning. Hun havde helst set, at de tre partier havde fremlagt et fælles forslag og iøvrigt forpligtet sig til en fire-årig aftale.

På KF's repræsentantskabsmøde den 3.9. anslog Hans Engell forsonlige toner overfor CD og KRF og lagde en vis afstand til Fremskridtspartiet. På Fremskridtspartiets landsmøde den 3.-4.9.94 udtrykte Pia Kjærsgaard forundring og forvirring herover, men fastholdt at Fremskridtspartiet fortsat ville arbejde for VKZ-flertallet, et synspunkt hun vandt opbakning til, såfremt partiet fik en reel indflydelse. Til Jyllandsposten den 12.9.94 udtalte Uffe Ellemann-Jensen: »Fremskridtspartiet får selvfølgelig ingen afgørende indflydelse og kommer ikke i regering, så længe jeg sidder der. Der er masser af punkter, hvor vi kan samarbejde med Fremskridtspartiet,

Tabel 1. Partiernes relative stemmefordeling. Mandattal i parentes.

	1984	1987	1988	1990	1994
SD	31,6 (56)	29,3 (54)	29,8 (55)	37,4 (69)* $\square$	34,6 (62) $\square$
RV	5,5 (10)	6,2 (11)	5,6 (10)	3,5 (7)	4,6 (8)
KF	23,4 (42)	20,8 (38)	19,3 (35)	16,0 (30)	15,0 (27)*
CD	4,6 (8)	4,8 (9)	4,7 (9)	5,1 (9)	2,8 (4)
SF	11,5 (21)	14,6 (27)	13,0 (24)	8,3 (15)	7,3 (13)
KRF	2,7 (5)	2,4 (4)	2,0 (4)	2,3 (4)	1,9 (0)
V	12,1 (22)	10,5 (19)	11,8 (22)	15,5 (29)*	23,3 (42)* $\square$
FRP	3,6 (6)	4,8 (9)	9,0 (16)	6,4 (12)	6,4 (11)
Enhedslisten	-	-	-	1,7 (0)	3,1 (6)
DR	1,5 (0)	0,5 (0)	-	0,5 (0)	-
VS	2,7 (5)	1,4 (0)	0,6 (0)	-	-
DKP	0,7 (0)	0,9 (0)	0,8 (0)	-	-
Fælles- kurs	-	2,2 (4)	1,9 (0)	1,8 (0)	-
De Grønne	-	1,3 (0)	1,4 (0)	0,9 (0)	-
Uden for partierne	0,0 (0)	0,1 (0)	0,1 (0)	0,3 (0)	1,0 (1)
Stemmeprocent	88,4	86,7	85,7	82,8	84,3
Antal vælgere (1000)	3.830	3.907	3.912	3.941	3.989

* : Plus et mandat valg på Færøerne. $\square$: Plus et medlem valg på Grønland.

men man skal ikke derfra slutte, at der er forbrødring.« Han afviste også, at de tre partier kunne holde fælles møder og fremlægge fælles forslag. Det var givetvis ikke uden betydning for en del borgerlige vælgers vurdering af VKZ-perspektivet, at tidligere statsminister Poul Schlüter offentligt tog afstand fra konstruktionen. Kulminationen kom under DR-TV's afslutningsdebat den

19.9.94, hvor Uffe Ellemann-Jensen inviterede midterpartierne til en fordomsfri drøftelse – også af hvem der skulle lede regeringen – hvis valget resulterede i et borgerligt flertal. Invitationen blev gentaget dagen efter i TV2, men blev også denne gang afvist af RV og CD, medens KRF fastholdt linien fra hele valgkampen med ikke at vælge side.

Det der i sommermånederne havde set ud som en virkelig afgørende nyskabelse i dansk politik var nu blevet stærkt nedtonet af initiativtagerne selv. Parallelt med denne svækkelse voksede sammenholdet tilsyneladende mellem regeringspartierne, og der kan næppe være tvivl om, at socialdemokraterne nærmest opfattede VKZ som en foræring. Regeringspartierne fastholdt den samme strategi under hele valgkampen, medens V og K så sig nødsaget til at ændre deres.

2. Valgresultat

Valgresultatet bekræftede i mange henseender de grundlæggende karakteristika i det partipolitiske system. En flertalsregering havde ikke siden 1945 fået tilslutning fra vælgerne til at fortsætte. Det fik denne – godt nok vingeskudte – firepartiregering heller ikke. Alle regeringspartierne, undtagen RV hvis ene mandats fremgang var lidt skuffende for partiet, måtte notere et mandattab. At SD ville gå tilbage efter den ekstraordinært store fremgang i 1990 var vel venteligt, men 7 mandater var alligevel alvorligt. CD's tilbagegang blev, udgangspunktet taget i betragtning, nærmest opfattet som en sejr. Endnu en gang havde partiets leder via TV formået at tale partiet over spærregrænsen i valgkampens slutfase. Det lykkedes derimod ikke for KRF. Dets mangeårige tradition for lige akkurat at komme over de to procent glippede denne gang, og partiet måtte nu begynde den lange tornede vej tilbage.

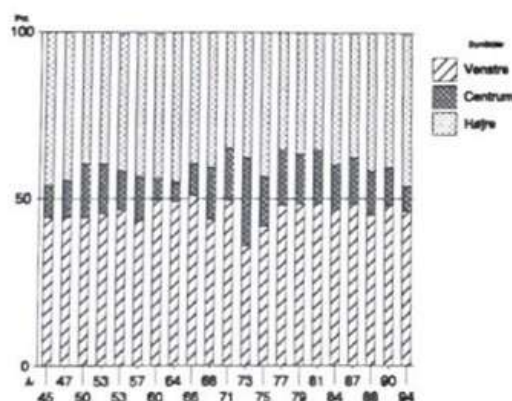
Lægges alene frem og tilbagegange til grund, var V valgets ubestridte sejrherre. Ikke siden 1975 havde partiet oplevet en så stor fremgang, en fremgang som i høj grad skyldtes, at partiet nu for alvor havde fået fat på byvælgerne, især i HT-området, samt i førstegangs-vælgerne, hvoraf der var ca. 200.000. V havde generobret pladsen som det største borgerlige parti. Oven på det positive Europaparlamentsvalg tolkedes den beskedne tilbagegang for KF som et relativt tilfredsstillende resultat.

Vurderingen var, at generations- og lederskiftet var tilendebragt, og at partiet havde bevæget sig ud af Tamilsagens skygge. Pia Kjærsgaards samarbejdssøgende linie havde tilsyneladende hverken gavnet eller skadet, idet Fremskridtspartiet fastholdt sin tilslutning hos vælgerne, men tabte alligevel et mandat.

Valgets historiske overraskelse var løsgænger Jacob Haugaards valg i Århus amtskreds. Han havde som en practical joke opstillet ved tidligere valg i sikker forvisning om, at han ikke ville blive valgt. Det var ikke sket for nogen løsgænger efter 1945. Selv ikke for Christmas Møller i 1947. Da chancen for at blive valgt ved kommunalvalgene var overhængende, undlod han følgelig at opstille til disse. Men i 1994 klappede fælden altså. Godt 23.000 stemte på ham, nok til et kredsmandat. Nu skulle han i politisk forpligtende sammenhænge til at have et synspunkt på hele spektret af politiske sager. Ikke at have et standpunkt kunne være det samme som at tage stilling alligevel. Mandatfordelingen magede det nemlig således, at hans stemme i visse situationer kunne blive afgørende for flertalsdannelsen: hvis VKZ og Enhedslisten samlet gik imod regeringen og SF støttede den.

Ifølge meningsmålingerne var det mindre overraskende, at det valgtekniske samarbejde mellem partier og grupperinger på den yderste venstrefløj »Enhedslisten – De Rød-Grønne« vandt seks mandater. Den ubetingede og klare modstand mod EU er den sandsynligste forklaring på fremgangen.

Figur 1. Mandatfordelingen i Folketinget 1945-94. Pct.

Trods det faktum at ca. 25% af vælgerne skiftede parti, blev der ikke røkket ved det grundlæggende balancepunkt mellem venstre-fløj, centrum og højrefløj. Også det karakteristikum blev bekræftet: det er primært inden for blokkene, at skiftene sker. Det forholdt sig derfor stadig sådan efter valget, at det var midten, der bestemte, til hvilken side flertalsdannelsen skulle finde sted, – og som så ofte før var RV afgørende. Uden dem kunne der ikke skabes hverken et borgerligt flertal eller et flertal for en socialdemokratisk ledet regering. Det radikale slogan: enten sidder vi i regering eller også regerer vi alligevel, var gyldig også efter valget.

Men selvom det grundlæggende balancepunkt var det samme som altid, skete der dog nogle interessante forskydninger. På intet tidspunkt siden jordskælvsvalget i 1973 har VKZ haft så stor en andel af mandaterne i Folketinget. Og på intet tidspunkt har midten været så beskedent repræsenteret. Samlet måtte Socialdemokratiet og den øvrige venstrefløj notere en beskedent tilbagegang. Valget indebar altså en bevægelse mod højre og en udtynding af midten. Så selvom VKZ-projektet slog fejl denne gang, kan der på lidt længere sigt aftegne sig et perspektiv i retning af, at et ved-

varende, massivt og samlet pres fra den kant kan føre til en skarpere to-blokdannelse, hvorved midten gradvist risikerer at blive kvast. I 1994 kostede konfrontationen således KRF dets fire pladser i Folketinget.

3. Regeringsdannelsen

Regeringen var som tidligere nævnt ikke trådt tilbage. Da valgresultatet forelå meddelte statsministeren på valgaftenen, at han næste dag ville indgive ministeriets afskedsbegæring og opfordre Dronningen til at indkalde partilederne, så de kunne give deres råd om, hvem de mente burde lede forhandlingerne om dannelsen af en ny regering. Selve regeringsdannelsen forløb enkelt og ukompliceret. SD, RV, CD, SF og Enhedslisten, ialt 95 mandater, pegede på Poul Nyrup Rasmussen som forhandlingsleder, medens V, K og Z (83) pegede på Uffe Ellemann-Jensen. Jacob Haugaard, om hvem der en kort stund var tvivl, om han overhovedet skulle deltage i dronningerunden, meldte pas. Af en forhandling mellem forhandlingslederen og SF og Enhedslisten fremgik det, at de på den ene side ikke ville være en S-RV-CD-regerings parlamentariske grundlag, men at de på den anden side heller ikke ville møde en sådan regering med et mistillidsvotum, straks den fremstillede sig for Folketinget. Dermed var vejen banet for den ventede trepartiregering. Forhandlingerne mellem de tre partier om et regeringsgrundlag forløb ligeledes uddramatisk og den 26.9.94 kunne de præsentere det færdige resultat. Et 17 sider langt papir, der i runde og relativt uforpligtende vendinger i alt væsentligt bebudede en fortsættelse af den forrige regeringens politik.

Besættelsen af de enkelte ministerposter forløb med lidt mere dramatik. Dels var der uklarhed om, hvorvidt skatteminister Ole Stavad skulle fyres grundet usikkerhed om hans ansvar i forbindelse med lovligheden af et skattefradrag på 173 mio. kr. til Sparekassen Nordjylland og korrektheden af hans

orientering af Folketinget, dels måtte præsentationen af de nye ministre for Dronningen udsættes en halv time, fordi Bjørn Westh takkede blankt nej til at blive formand for Folketinget. Han stilede efter at blive Danmarks nye EU-kommissær, men den post havde de tre regeringspartier givet til Ritt Bjerregaard. Udgangen blev, at Ole Stavad forblev skatteminister, og at Erling Olsen med få sekunders betænkningstid måtte aflevere justitsministeriet til Bjørn Westh og selv overtage formandsstolen i folketingsalen. Herefter så ministeriet således ud:

Statsminister: Poul Nyrup Rasmussen (SD).
Økonomiminister og minister for nordisk samarbejde: Marianne Jelved (RV).

Erhvervsminister: Mimi Jakobsen (CD).

Finansminister: Mogens Lykketoft (SD).

Udenrigsminister: Niels Helveg Petersen (RV).

Justitsminister: Bjørn Westh (SD).

Miljø- og energiminister: Svend Auken (SD).

Undervisningsminister: Ole Vig Jensen (RV).

Minister for udviklingsbistand: Poul Nielson (SD).

Indenrigs- og kirkeminister: Birthe Weiss (SD).

Arbejdsminister: Jytte Andersen (SD).

Skatteminister: Ole Stavad (SD).

Forsvarsminister: Hans Hækkerup (SD).

Kulturminister: Jytte Hilden (SD).

Trafikminister: Jan Trøjborg (SD).

Socialminister: Karen Jespersen (SD).

Sundhedsminister: Yvonne Herløv Andersen (CD).

Boligminister: Ole Løvig Simonsen (SD).

Forskningsminister: Frank Jensen (SD).

Landbrugs- og fiskeriminister: Henrik Dam Kristensen (SD).

Med 2 ministre til CD, tre til de radikale og 15 til SD havde regeringen 20 medlemmer, fire mindre end den forrige regering. Den parlamentariske situation for regeringen var vanskelig. Med Enhedslisten indvalg var der

nu lagt pres på SF, et pres som igen kunne forplante sig til SD og vanskeliggøre V og K's inddragelse i samarbejdet, som RV og især CD ønskede. Nogen sikker parlamentarisk basis havde regeringen ikke. Den måtte enten vælge side eller krydse sig frem fra sag til sag. Derfor var regeringens åbningstale afventende og meget lidt forpligtende. Udover kraftigt at advare regeringen om, at den ikke skulle forvente, at V og K ville hjælpe med at gennemføre det sure, hvorefter den gennemførte det søde med SF og Enhedslisten, var tonen under åbningsdebatten meget fredelig og afdæmpet. Alle forbeholdt sig deres stilling. Mindretalsparlamentarismen var igen rådende, en tilstand som tidligere havde ført til valg hvert andet år.

4. Den videre politiske udvikling

Tonen var derimod skarp, i det der blev benævnt Stavadsagen. Præsidenten for Sø- og Handelsretten, dommer Frank Poulsen, var i efteråret 1993 sat til at undersøge om skattemyndighederne via en telefax i en sen nattetime havde bevilget Sparekassen Nordjylland et skattefradrag på 173 mio kr og om dette var lovligt. (se Økonomi og Politik nr.1 1994 side 56ff). Den 3.10.94 afleverede Frank Poulsen en 900 siders rapport, der fastslog, at fradraget var ulovligt, men at sparekassen alligevel skulle have fradraget, fordi staten havde skabt »berettiget forventning« hos sparekassen om, at den ville få fradraget. Den juridiske side af sagen var herefter afklaret. Tilbage stod det politiske ansvar, først og fremmest om Ole Stavad bevidst havde vildledt Folketinget. For V, K, og Z var der ingen tvivl. De forlangte i meget skarpe vendinger under en ophedet debat i Folketinget den 13.10.94, at Ole Stavad omgående trådte tilbage. Men regeringspartierne fik støtte fra SF og Enhedslisten til, at denne del af affæren skulle undersøges i et dertil nedsat folketingsudvalg med SF's formand Holger K. Nielsen som formand. Det kom derfor som en stor overraskelse, at Ole Stavad den

1.11.94 alligevel efter samråd med statsministeren trådte tilbage. Kritikerne af statsministerens håndtering af regeringsdannelsen fik hermed et yderligere argument. Og oppositionen tilkendegav, at nu måtte det i stedet være statsministeren, der måtte stå til ansvar i »Stavadudvalget«. Sagen ville ikke blive henlagt. Som ny skatteminister udnævntes direktør i Arbejdernes Erhvervsråd Carsten Koch.

De borgerlige politikere og vælgere, der havde været skeptiske over for VKZ-samarbejdet, fik givetvis bekræftet deres skepsis i løbet af efteråret, hvor endnu et kapitel i Fremskridtspartiet omfangsrige saga om intern splittelse og personopgør blev skrevet. Tabet af det ene mandat havde forrykket magtbalancen mellem »strammere« og »slappere« i folketingsgruppen til fordel for »strammerne«. Den 4.10.94 kunne pressen meddele, at Pia Kjærsgaard var på vej væk fra magten i Fremskridtspartiet. Imod hendes ønske, og efter hendes opfattelse også imod tidligere aftaler, ville et flertal på seks mod fem i folketingsgruppen vælge Kim Behnke som ny gruppeformand efter Aage Brusgaards i forvejen annoncerede og iøvrigt frivillige tilbagetræden. Skete det, ville Pia Kjærsgaard trække sig som politisk ordfører, en post hun havde haft siden 1985. De seks »strammere« betragtede hendes trussel som teatertorden og valgte den 5.10.94 Kim Behnke som gruppeformand. Herefter nedlagde Pia Kjærsgaard ordførerhvervet med bitre bemærkninger om illoyalitet, træthed over de evindelige magtkampe og generel uenighed i det politiske kursskifte, som hun mente, hans valg var udtryk for. Alt dette benægtes på det kraftigste af Kim Behnke. Nogen ny ordfører blev ikke valgt. Partiet stod uden leder.

Begivenheden udløste stærke reaktioner i partiorganisationen. Et udvidet repræsentantskabsmøde, en slags »minilandsmøde« uden nogen form for kompetence, blev hasteind-

kaldt til afholdelse den 8.10.94. Selvom de 300 fremmødte tillidsfolk forlangte ro i partiet, fastholdt folketingsgruppens flertal sin ret til suverænt at vælge gruppeformand, og Pia Kjærsgaard fastholdt, at hun kun ville genindtræde som ordfører, såfremt Kim Behnke trak sig som gruppeformand. Situationen var fastlåst og personopgøret bittert. Partiet var fortsat uden reel ledelse. Først den 25.10.94 valgte gruppen med 7 stemmer (4 undlod) Jan Køpke Christensen som ny politisk ordfører. Han og Kim Behnke betragtes herefter som en form for kollektiv ledelse. Men uroen fortsatte.

Den 29.10.94 kom det frem, at sekretariatschef Peter Skaarup var blevet fyret af folketingsgruppen, hvilket landsformanden Poul Lindholm Nielsen var dybt utilfreds med. Hovedbestyrelsen opsagde alt samarbejde med folketingsgruppen, og der blev taget initiativer blandt de lokale tillidsfolk med henblik på at indbringe en eksklusionssag mod Kim Behnke til hovedbestyrelsen. Parallelt med personopgøret drejede konflikten sig altså også om noget så fundamentalt for et parti som kompetencefordelingen mellem folketingsgruppen og partiorganisationen. Et »forsoningsmøde« den 16.11.94 mellem de stridende parter bragte udover en genansættelse af Peter Skaarup på et lavere niveau ikke nogen endelig afklaring eller ro. Striden fortsatte ind i den nye år.

At Fremskridtspartiet var uden reel parlamentarisk indflydelse efter valget, var en befordrende omstændighed for udviklingen af den interne uro. Partiet var hurtigt blevet koblet af finanslovsforhandlingerne. Det samme blev SF. Den 21.11.94 kunne finansminister Mogens Lykketoft fremlægge det resultat, som regeringspartierne og VK havde forhandlet sig frem til i relativ ro og mag. Det indebar en beskeden finanspolitisk stramning i forhold til regeringens oprindelige forslag, idet statens underskud nu blev anslået til ca. 41

mia. kr., en fortsættelse af orlovsordningerne med nedsatte satser samt en stramning af retten til forældreorlov, en stramning af rådhedsreglerne for de ledige på arbejdsmarkedet, besparelse på søskenderabatten og hjemmerservicepuljen, forenkling og opstramning af aktiveringen af bistandsklienter og kontanthjælpsystemet, forhøjelse af børnechecken til børn mellem 0-3 år, øget fradrag for befordringsudgifter, en 1-årig forsøgsordning hvor pengene følger den enkelte patient m.h.p. nedbringelse af ventelisterne for knæ- og diskusprolaps lidelser. Plus meget mere.

Politisk var forliget forventeligt. Begge parter havde givet og taget. Regeringen ønskede forlig til den side i salen, og VK havde ingen interesse i på nuværende tidspunkt at fremtvinge en anden udgang på situationen. For SF var forliget endnu en understregning af den lidet attraktive position partiet var placeret i efter valget. Irritationen var mærkbar, især fordi forhandlingerne om grønne afgifter på især V og K's foranledning var blevet udskudt til 1995. Medvirkende hertil var imidlertid også den afstand, der kunne konstateres mellem RV og CD, dels med hensyn til selve lovgivningens udformning vedrørende disse afgifter, dels med hensyn til hvorledes regeringen parlamentarisk skulle tackle dette spørgsmål. Ved den endelige afstemning stemte Enhedslisten, SF og Fremskridtspartiet imod, resten for.

Tilstanden af relativ fred og fordragelig efter finanslovsforliget blev dog et par uger efter brat afbrudt af en noget uventet og meget ophedet debat om de bosniske flygtninge. Regeringen havde fremsat et lovforslag om at give 18.000 bosniske flygtninge varig opholdstilladelse. Det indebar, at de gradvist skulle flyttes fra flygtningecentrene og sluses ud i det danske samfund. Nogle fremtrædende socialdemokratiske borgmestre, bl.a. den tidligere formand for Kommunernes Landsforening Thorkild Simonsen fra Århus, ytrede

offentligt store betænkeligheder ved den yderligere belastning, de mente, dette ville påføre deres kommuner. Endnu en gang blev Socialdemokratiets problemer i flygtninge- og indvandrerspørgsmålet blotlagt. Bedre for SD blev det ikke af, at oppositionen gik stærkt ind i sagen, da den gav borgmestrene ret og derfor ønskede yderligere forhandlinger om lovforslaget. På Venstres initiativ blev den sjældent brugte paragraf 41 i Grundloven taget i anvendelse: to femtedele af Folketingets medlemmer kan skriftligt begære, at tredje behandlingen af et lovforslag tidligst kan finde sted tolv søgnedage efter forslagens vedtagelse ved anden behandling. V, K og Z's folketingsmedlemmer underskrev en sådan anmodning, og lovens endelige vedtagelse blev efter en ilter og følelsesladet debat udsat til januar 1995. Den hidtidige brede enighed i disse spørgsmål mellem de store partier var brudt, i hvert fald i den konkrete sag, men måske også fremover. Tonen var meget skarp og flygtninge- og indvandrerproblematikken trængte sig med stigende styrke frem på den politiske dagsorden.

Manuskriptet afsluttet den 10.1.1995.